

Wioletta Szymańska

Instytut Geografii
Pomorska Akademia Pedagogiczna
Słupsk

DOSTĘPNOŚĆ PRZESTRZENNA USŁUG GASTRONOMICZNYCH W MIEŚCIE NA PRZYKŁADZIE SŁUPSKA I KOSZALINA

Cały szeroko rozumiany sektor usług w dobie gospodarki centralnie planowanej był niemal w całości kontrolowany i regulowany przez władze państwowe, które hamowały ich rozwój. Usługi uznawane były wówczas za nadmierne obciążenie dla gospodarki, gdyż nie wytwarzały nowych wartości materialnych. Drugą przyczyną takiego podejścia były stałe niedobory finansowe i towarowe, które powodowały utrudnienia i ograniczenia rozwoju usług, zwłaszcza gastronomii (Werwicki 1995)

Warunki te zostały zmienione w 1990 r., a usługi stały się najdynamiczniej rozwijającym się sektorem gospodarki. Nastąpiła radykalna zmiana w strukturze własności, bowiem dominujący do końca lat osiemdziesiątych sektor uspołeczniony został zastąpiony przez szybko powstające, nowe, prywatne podmioty gospodarcze. Jak podaje Taylor (2000), w Polsce udział sektora prywatnego w gastronomii wzrósł z 32,7% w 1988 r. do 95,6% w 1998 r. Spowodowało to znaczne zmiany w sieci placówek gastronomicznych, wyrażające się przeobrażeniami ich struktury wewnętrznej oraz rozdrobnieniem.

W czasie przekształceń politycznych, gospodarczych i społecznych, gdy procesy rynkowe zaczęły odgrywać coraz większą rolę, a zyski ekonomiczne stały się niejednokrotnie wyznacznikiem określonej lokalizacji działalności ludzkiej, dążenie do poprawy dostępu ludności do pewnych dziedzin działalności wynikać zaczęło w głównej mierze z szeroko rozumianego rachunku ekonomicznego. Mechanizmom takim bezsprzecznie podlegają dynamicznie rozwijające się usługi, w tym również gastronomiczne.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie dostępności usług gastronomicznych w dwóch wybranych miastach: Słupsku i Koszalinie, na podstawie rozmieszczenia w przestrzeni tych miast placówek gastronomicznych.

Placówki gastronomiczne są to, według *Rocznika Statystycznego*, zakłady i punkty gastronomiczne stałe i sezonowe, których przedmiotem działalności jest przygotowanie oraz sprzedaż posiłków i napojów do spożycia na miejscu i na wy-

nos. W niniejszym opracowaniu analizie podano placówki gastronomiczne o charakterze stałym, a przede wszystkim:

- restauracje – przygotowanie i sprzedaż posiłków i napojów konsumentom do spożycia na miejscu,
- bary – placówki gastronomiczne o charakterze zbliżonym do restauracji, lecz z asortymentem ograniczonym do potraw i towarów popularnych. Są zwykle samoobsługowe, takie jak: jadłodajnie, bary uniwersalne, szybkiej obsługi, przekąskowe, mleczne lub bistra. Do klasy tej zalicza się również kawiarnie, herbaciarnie, winiarnie, piwiarnie,
- punkty gastronomiczne – smażalnie, pijalnie, lodziarnie, bufety, np. w kinach, na stadionach, halach sportowych.

Badania nie dotyczyły natomiast działalności stołówek, które obejmują m.in. żywienie przyzakładowe, studenckie czy przyszkolne.

W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych gastronomia w Słupsku i Koszalinie rozwijała się dosyć szybko, szczególnie pod względem liczby placówek (tab. 1). W okresie 1970-1985 wzrost wyniósł w Słupsku 250%, a w Koszalinie 191%. Wynikało to w dużej mierze z ogólnie szybkiego rozwoju tych miast po 1975 r., gdy uzyskały status miast wojewódzkich i dzięki temu pełniły rozbudowane funkcje administracyjne.

Tabela 1

Zakłady gastronomiczne w Słupsku i Koszalinie w latach 1970, 1980 i 1985

Rok	Zakłady gastronomiczne*		Liczba ludności przypadająca na zakład gastronomiczny	
	Słupsk	Koszalin	Słupsk	Koszalin
1970	28	35	2448	2028
1980	55	57	1566	1640
1985	70	67	1330	1511

* bez stołówek i bufetów pracowniczych

Źródło: Miasta województwa słupskiego. Słupsk 1996; Roczniki statystyczne 1971, 1981, 1986, Warszawa

Ten rozwój placówek gwarantował, mimo znacznego przyrostu liczby ludności obu miast, obniżenie wartości wskaźnika określającego liczbę ludności przypadającą na zakład gastronomiczny odpowiednio w Słupsku i Koszalinie z 2448 i 2028 w 1970 r. do 1330 i 1511 w 1985 r. Warunki w gastronomii zdecydowanie poprawiły się, chociaż nadal w stopniu niewystarczającym pełniła ona funkcję usługową w stosunku do:

- potrzeb i liczby mieszkańców,
- strefy oddziaływania Słupska i Koszalina w regionie,

– położenia Słupska w pobliżu miejscowości uzdrowiskowo-wypoczynkowej (Ustki) oraz Koszalina w pobliżu miejscowości wypoczynkowej (Mielna).

Lata osiemdziesiąte były paradoksalnie okresem dobrej koniunktury dla gastronomii, a wiązały się z krajowym kryzysem gospodarczym. Wysokie obroty osiągnęto wówczas w związku z brakiem podstawowych artykułów spożywczych na rynku detalicznym. Niedogodności te sprawiały, że część konsumentów wolała korzystać z usług gastronomicznych. Dodatkowym atutem dla gastronomii były drastyczne ograniczenia w dostawach alkoholu do handlu detalicznego, co zapewniało właśnie placówkom gastronomicznym dodatkowe wysokie dochody.

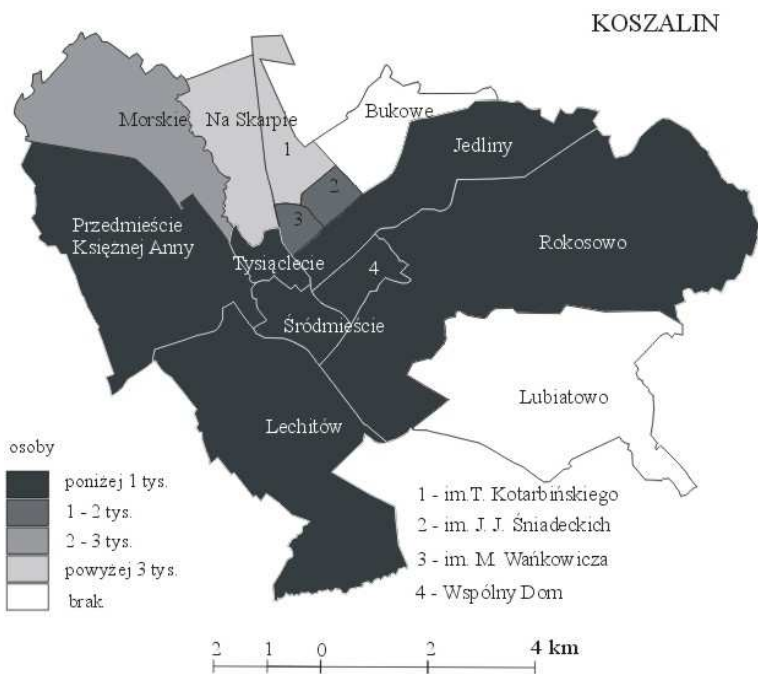
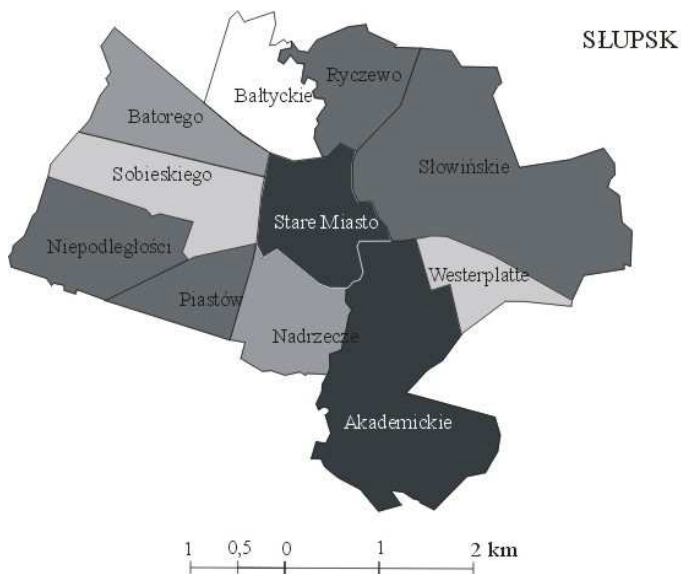
Inną cechą charakterystyczną tego okresu był duży udział żywienia zbiorowego w stołówkach i bufetach przyzakładowych. W latach dziewięćdziesiątych część tych punktów gastronomicznych zaczęła obsługiwać konsumentów spoza zakładów pracy celem zwiększenia obrotów i zapewnienia sobie rentowności. Większość jednak zaprzestała działalności. Wpływ na to wywarły przekształcenia społeczno-gospodarcze, zarówno w sferze ekonomicznej, jak i kulturowej, przejawiające się stopniową zmianą sposobu życia ludności.

Przemiany zapoczątkowane w 1989 r. spowodowały więc przeobrażenia w gastronomii w całym kraju. Były one efektem prywatyzacji sektora uspołecznionego oraz działalności w warunkach zwiększonej konkurencji i mechanizmów gospodarki rynkowej. W początkowym okresie zaobserwowano przebranzawianie części placówek gastronomicznych na punkty sprzedaży detalicznej artykułów spożywczych i mięsno-wędliniarskich, co było wynikiem braku rentowności tych placówek. Tam, gdzie zmiana profilu była niemożliwa, a prowadzenie dalszej działalności nieopłacalne, placówki gastronomiczne likwidowano. W konsekwencji w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych nastąpiło załamanie popytu w gastronomii.

Gospodarka rynkowa uruchomiła jednak proces dynamicznego rozwoju prywatnej działalności i tworzenia nowych placówek gastronomicznych. W wyniku tego nastąpiło znaczne rozdrobnienie potencjału, wyrażające się w narastającej przewadze substandardowych punktów gastronomicznych, z jedno- lub dwuosobową obsługą – kiosków sprzedających hot-dogi, brojlery, smażalnię, frytkarnię oraz drobnych zakładów szybkiego żywienia (tzw. małej gastronomii), najczęściej na targowiskach i obszarach o intensywnym ruchu turystycznym (Werwicki 1995). Małe formy przedsiębiorczości można obecnie uważać za jeden z charakterystycznych wyróżników polskiej gastronomii. Tak jest również w Słupsku i Koszalinie. Samych tylko zakładów osób fizycznych zarejestrowanych w rejestrze REGON w sekcji hotele i restauracje w Słupsku zanotowano 175, natomiast w Koszalinie aż 452 (stan 31 grudnia 1999 r.)¹.

Procesy przekształceń w gospodarce doprowadziły więc do znacznego rozwoju szczególnie małych podmiotów gospodarczych, działających w gastronomii. To rozdrobnienie, charakterystyczne nie tylko dla gastronomii, wpłynęło na dość dużą rotację i swoistą zmienność placówek gastronomicznych w krajobrazie miejskim. W celu określenia stopnia dostępności usług gastronomicznych w wybranych mia-

¹ Rocznik statystyczny województwa pomorskiego. Gdańsk 2000; Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego. Szczecin 2000.

Ryc. 1. Liczba ludności na 1 punkt gastronomiczny w Słupsku i Koszalinie w 2001 r.
 Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych przeprowadzonych ze studentami w ramach ćwiczeń z geografii społeczno-ekonomicznej PAP w Słupsku w maju 2001 r. oraz materiałów niepublikowanych Wydziału Ewidencji Ludności Urzędu Miejskiego w Słupsku i Koszalinie

stach oraz przedstawienia aktualnego rozmieszczenia placówek gastronomicznych w przestrzeni miejskiej, w kwietniu i czerwcu 2001 r. przeprowadzono badania terenowe w Słupsku i Koszalinie, w wyniku których zewidencjonowano aktualnie działające zakłady i punkty gastronomiczne.

Efektom tych badań są między innymi mapy rozmieszczenia placówek gastronomicznych w Słupsku i Koszalinie (ryc. 1). Jak wynika z prezentowanego materiału, największą koncentracją cechują się obszary centralne obu analizowanych miast. W przypadku Słupska aż 50% placówek gastronomicznych zlokalizowanych jest na osiedlu Stare Miasto. W Koszalinie natomiast 24% placówek skupia Śródmieście, ale obszar centralny, obejmujący także wschodnią stronę osiedla Przedmieście Księżnej Anny, osiedle Wspólny Dom i Śródmieście, łącznie koncentruje ponad 55% wszystkich placówek gastronomicznych.

Jednostki peryferyjne są znacznie niedoinwestowane pod tym względem. Na uwagę zasługuje zlokalizowanie w Słupsku około 14% placówek gastronomicznych na Osiedlu Niepodległości. Jest to prężnie rozwijająca się jednostka, druga w mieście pod względem liczby ludności, charakteryzująca się dużym zainwestowaniem w budownictwo mieszkaniowe, szczególnie blokowe wielkopłytowe.

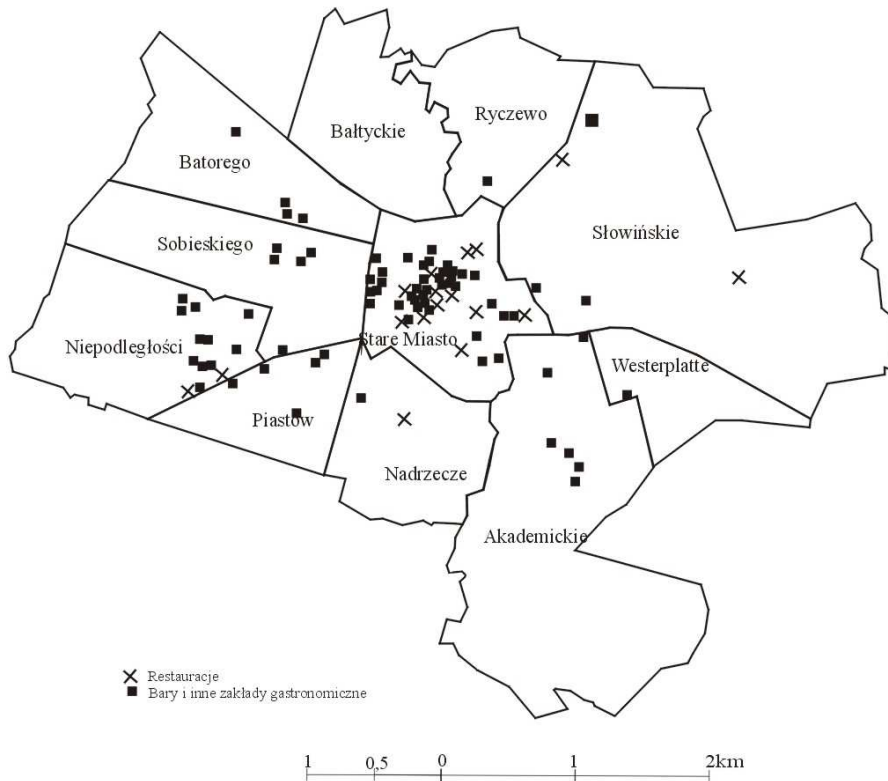
Bardzo charakterystyczną cechą jest niemal zupełny brak placówek gastronomicznych w osiedlach domków jednorodzinnych. Szczególnie wyraźnie widoczna jest taka sytuacja w Koszalinie: w zachodniej części Osiedla Bukowego, południowej części osiedla Lechitów, czy na osiedlu Lubiato. Podobnie jest w Słupsku na osiedlach Akademickim oraz Słowińskim. Ponadto z uzasadnionych przyczyn usługi gastronomiczne nie występują na terenach przemysłowych, nie zainwestowanych czy zielonych, bowiem pełnione przez te obszary funkcje nie sprzyjają rozwojowi gastronomii.

Z rozmieszczenia placówek gastronomicznych należałoby wnioskować, że jest ono w dużej mierze wynikiem dobowego rytmu życia ludności, która w godzinach dziennych podąża do centralnych części badanych miast – do pracy, szkół, czy różnych instytucji. Ludność ta przebywając w centrum korzysta jednocześnie z usług gastronomicznych tutaj zlokalizowanych. Po powrocie do osiedli-sypialni w godzinach wieczornych i nocnych nie ma potrzeby korzystania z usług lokali gastronomicznych, stąd ich brak w tego typu osiedlach.

Dodatkowo preferencje lokalizacji w centrum wynikają z faktu, że usługi gastronomiczne nastawione są także na obsługę ludności przybywającej do miasta. W związku ze wzmożonym ruchem w okolicach miejsc komunikacji masowej – dworców, głównych arterii komunikacji samochodowej – lokalizowane są tam placówki gastronomiczne.

Poziom zaspokojenia zapotrzebowania ludności na usługi gastronomiczne w ogólny sposób oddaje wskaźnik, określający liczbę ludności przypadającą na placówkę gastronomiczną. Wskaźnik ten jest korzystniejszy w Koszalinie (823 osoby na placówkę gastronomiczną) niż w Słupsku (1119 osób na placówkę gastronomiczną), wskazując na lepsze zainwestowanie w pierwszym z wymienionych miast.

Najlepsza sytuacja pod względem nasycenia placówkami gastronomicznymi w Słupsku jest na Starym Mieście i w Osiedlu Akademickim (ryc. 2). Sytuację w centrum miasta uzasadnia występowanie dużej liczby placówek, a Osiedle

Ryc. 2. Placówki gastronomiczne w Słupsku w 2001 r.

Źródło: jak na ryc. 1

Akademickie, obsługiwane przez 6 punktów, w większości zaspokajają potrzeby studentów Pomorskiej Akademii Pedagogicznej. Tutaj bowiem znajdują się domy studenckie oraz główne budynki administracyjne i dydaktyczne uczelni. Obliczony wskaźnik należałoby więc uzupełnić o populację studentów, korzystających z usług tych lokali gastronomicznych, co spowodowałoby przesunięcie tej jednostki strukturalnej do trzeciej grupy, o znacznie gorszym nasyceniu usługami gastronomicznymi.

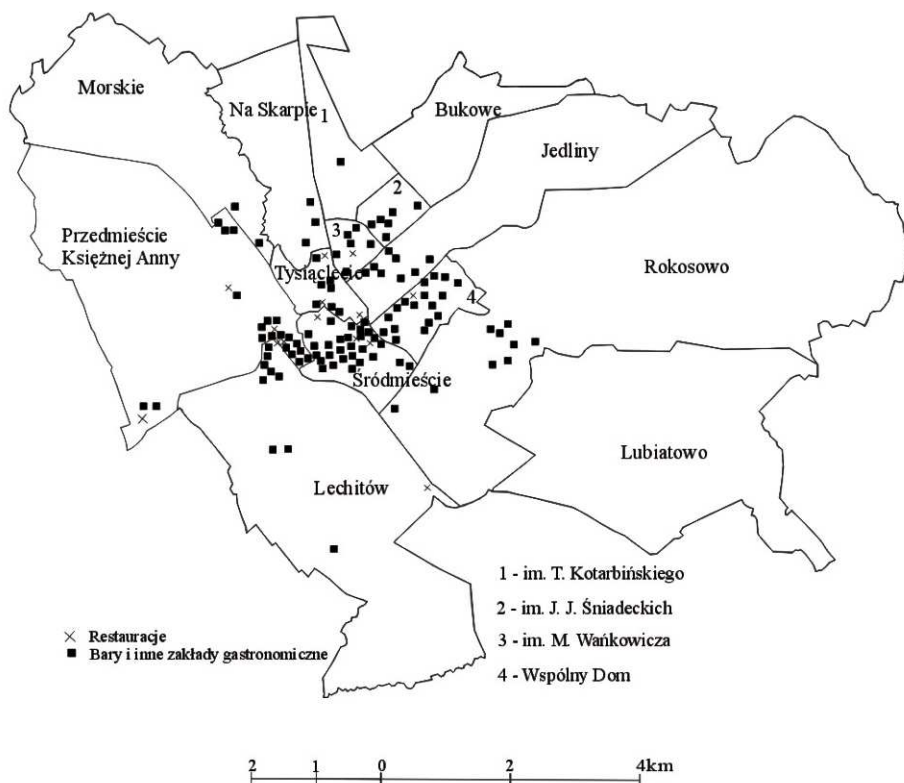
Niezbyt dobra sytuacja jest natomiast na Osiedlu Sobieskiego, gdzie na placówkę gastronomiczną przypada 3020 osób, oraz Westerplatte (3840), gdzie znajduje się tylko 1 lokal gastronomiczny. Natomiast Osiedle Bałtyckie, które zasadniczo pełni funkcje przemysłowe i skupia niewielką liczbę ludności, jest zupełnie pozbawione tego typu usług.

Nieco lepiej jest w Koszalinie. Spośród 14 jednostek strukturalnych tylko w 3 utrudniony jest dostęp do placówek gastronomicznych, biorąc pod uwagę bli-

skość lokalizacji (ryc. 3). Należy zwrócić także uwagę, że spośród osiedli nie posiadających tego typu placówek – Bukowe liczy ponad 4 tys. ludności, a Lubiatowo jedynie około 500 osób.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, dostępność usług gastronomicznych w Słupsku i Koszalinie wykazuje znaczne zróżnicowanie w przestrzeni miejskiej. Najlepiej zainwestowane pod tym względem pozostają obszary centralne tych miast, szczególnie w okolicach głównych dróg komunikacji samochodowej i kolejowej. Wynika to w szczególności z:

- większej roli centralnych części miasta, gdzie częściej lokalizowane są szeroko rozumiane usługi konsumenckie,
- specyfiki osiedli peryferyjnie położonych, pełniących funkcje mieszkaniowe, przemysłowe lub inne, nie sprzyjające lokalizacji usług gastronomicznych,
- obsługi ludności przybywającej spoza miasta (np. turystów, przejezdnych).

Ryc. 3. Placówki gastronomiczne w Koszalinie w 2001 r.

Źródło: jak na ryc. 1

Literatura

- Daszkowska M., 1998, Usługi. Produkcja, rynek, marketing. Warszawa
- Dziwowski K., 1956, Geografia osadnictwa i zaludnienia. Dorobek, podstawy teoretyczne i problemy badawcze. Przegląd Geograficzny 28
- Liszewski S., 1997, Przestrzeń miejska i jej organizacja. W: Geografia, człowiek, gospodarka. Kraków, s. 56-65
- Rydz E., 2000a, Małe i średnie przedsiębiorstwa subregionu słupskiego w aspekcie integracji z Unią Europejską. W: Die Einfuhrung des Euro und Fordermoglichkeiten der Europäischen Union für die mittelstandische Wirtschaft. Koszalin, s. 133-145
- Rydz E., 2000b, Przekształcenia w strukturze funkcjonalno-przestrzennej małych miast na przykładach z północnej Polski; Urbanne a Krajinne Studie 3, Prešov, s. 198-209
- Rydz E., Jażewicz I., 1999, Nowe stymulatory rozwoju gospodarczego małych miast Pomorza Środkowego w okresie transformacji gospodarczej. W: Społeczno-ekonomiczne konsekwencje procesów transformacyjnych w regionach o wysokim bezrobociu. Koszalin, s. 169-180
- Taylor Z., 2000, Przekształcenia sieci handlu detalicznego i gastronomii w okresie transformacji społeczno-gospodarczej Polski. Prace Geograficzne 175
- Werwicki A., 1995, Transformacja handlu detalicznego w Polsce w latach 1989-1992. W: Proces przekształceń społeczno-gospodarczych w Europie Środkowej i Wschodniej po roku 1989, red. F. W. Carter, W. Maik. Toruń, s. 115-118